

Проблеми систематизації чинників формування конкурентоспроможності підприємства

В період переходу України до ринкової моделі господарювання конкуренція використовується в якості однієї з провідних сил економічного та соціального прогресу. Вона пронизує всі зв'язки виробництва та споживання, є засобом досягнення збалансованості між попитом та пропозицією, виконує функцію спілкування погодження інтересів виробників. Формування ринкових відносин по новому ставить проблему ефективності роботи підприємств промисловості, висуваючи на передній план не стільки ефективність виробництва, скільки ефективність функціонування суб'єктів господарювання в конкурентному середовищі. Тому проблеми конкурентоспроможності суб'єктів господарювання займають важливе місце серед інших проблем сучасного світу, а визначення чинників, які її формують є основою підвищення конкурентних переваг підприємства.

Теоретичному обґрунтуванню сутності конкурентоспроможності та чинників її забезпечення і підвищення присвячені праці закордонних та вітчизняних вчених: М.Портера, А.П.Градова, Р.А.Фатхутдінова, І.П.Отенко, Б.В.Буркінського, Т.Г.Філософовой, С.И.Савчука та ін..

Незважаючи на наявність великої кількості наукових робіт, деякі питання стосовно формування та підвищення конкурентоспроможності підприємств промисловості розглянуті недостатньо. Так кожен автор дає своє визначення конкурентоспроможності та виокремлює певні фактори, які впливають на її формування. Тому ці питання носять дискусійний характер.

Отже, метою статті є глибоке осмислення самого поняття конкурентоспроможності та аналіз і систематизація чинників, що впливають та забезпечують формування конкурентоспроможності промислових підприємств.

Конкурентоспроможність – це доволі складна та комплексна категорія, яка побудована на основі різних підходів.

Під конкурентоспроможністю в найширшому вигляді можна розуміти володіння властивостями, які створюють переваги для суб'єкта економічного змагання (конкурентної боротьби). Тобто конкурентоспроможність – це категорія, яка мобілізує економічних агентів на більш активну або, навіть, більш агресивну в позитивному сенсі діяльність. Конкурентоспроможність – це не результат, а потенціал, це здатність до конкурентної боротьби [1, с. 5]. Науковець М. Гельвановський конкурентоспроможність підприємств називає мезоконкурентоспроможністю, під якою розуміє сукупність характеристик, що відображають здатність підприємства до стійкого підтримання своїх ринкових позицій, а також здатність до розширення його діяльності та захоплення інших ринкових ніш. Він представляє мезоконкурентоспроможність у вигляді структурної схеми:

1. Суб'єкт – носій мезоконкурентоспроможності: фірма, підприємство, компанія, корпорація, галузь;
2. Цілі конкурентної боротьби: гроші споживачів та гроші інвесторів;
3. Які питання вирішуються?
 - Короткострокові (питання відтворення)
 - Середньо- та довгострокові (питання виживання та розвитку фірми)
4. В чому виражається мезоконкурентоспроможність?
 - Наявність та якість ресурсів відносно конкурентів;
 - Швидкість та ефективність використання ресурсів відносно конкурентів;
 - Наявність та якість стратегії розвитку фірми, позиціонування в галузі або в комплексі галузей. [2, с.9]

Виходячи зі схеми автор розділяє три групи чинників, які впливають на конкурентоспроможність підприємства.

1. Група, що характеризує ресурсну частину конкурентоспроможності, тобто первинна націленість підприємства певними ресурсами, певного об'єму та якості;
2. Група, що характеризує операційну ефективність фірми, вона описується основними техніко-економічними показниками
3. Група факторів, що пов'язані з наявністю або відсутністю у підприємства розробленого стратегічного плану його розвитку [2, с.10-11].

Таке групування є досить поверхневим і не розкриває всіх факторів впливу.

Інше розуміння конкурентоспроможності надає І.П. Отенко. Під конкурентоспроможністю пропонується розуміти динамічну характеристику здатності підприємства адаптуватися до змін зовнішнього середовища і забезпечувати при цьому певний рівень конкурентних переваг [3, с.15]. Автор вважає, що передумовами формування і розвитку конкурентних переваг підприємства є детермінуючі фактори зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємства. При цьому на перше місце ставляться фактори зовнішнього середовища, які поділяються на фактори мікро-, мезо- та макрорівня.

- На макрорівні формується сукупність демографічних, економічних, міжнародних, правових, природно-географічних, науково-технічних, технологічних, політичних і соціокультурних факторів;
- Фактори мезорівня поділяються на дві групи:
 - Параметри господарської галузі: продуктивність праці в галузі, питома оплата праці в галузі, капіталомісткість галузі, наукоємність і технічний рівень галузевої продукції, сукупність знань і наукових досліджень галузі, обсяг технологічних заділів для реалізації наукових і проектно-конструкторських розробок в галузі, ступінь експортної орієнтації або імпортової залежності галузі, ступінь відповідності рівня загальному рівню розвитку національного господарства, ступінь відповідності рівня розвитку галузі динаміці цін на продукцію, експансія галузі;
 - Параметри виробничих комплексів і регіони: історична обумовленість геополітичної ролі, яку той чи інший регіон відіграє в суспільному розподілі праці, характер і територіальне розміщення ресурсів, якими володіє той чи інший регіон, рівень розвитку виробничої і соціальної інфраструктури регіону, в якому базується фірма, принципи регулювання економічної діяльності владними регіональними структурами, структурна особливість економіки країни.
- До факторів мікрорівня відносяться: потенційні конкуренти, постачальники, покупці та товари-замінники [3, с.23-25].

До групи факторів внутрішнього середовища автор відносить: науково-технічний рівень виробництва, рівень технології, трудові ресурси, організаційно-економічні фактори, комунікації, випадкові фактори [3, с.27]. Таким чином, науковець досить чітко та широко виділив фактори зовнішнього середовища, але недостатньо чітко сформулював фактори внутрішнього середовища.

Л. Качалина в своїй праці «Конкурентоспособный менеджмент» не досить детально, на наш погляд, виокремлює групи факторів, що визначають конкурентоспроможність підприємства:

- на макроекономічному рівні – конкурентоздатність країни;
- на галузевому рівні – конкурентоздатність галузі;
- на рівні підприємства – фактори, що характеризують його власний потенціал та місце на ринку, зокрема унікальність продукції [4, с.188]

Г.В Куліков [5, с.124-126] присвятив свою працю вивченню досвіду японських компаній та залученню уваги вітчизняних виробників до переважних факторів конкурентоспроможності японських підприємств. В найзагальнішому плані їх можна розділити на дві групи: макроекономічні та мікроекономічні фактори.

До макроекономічних відносяться:

1. Роль держави, мається на увазі ступінь і характер державного регулювання економіки.
2. Умови конкуренції, такі як, контроль за участю на ринку, наявність взаємопов'язаних корпоративних груп та існування бар'єрів до виходу на ринок.
3. Розподіл праці та капіталу.
4. Обмінний курс валют, процентна ставка та стан розподілу фондів через урядові установи.
5. Залучення громадського сектору через податкову систему та промислову політику.
6. Рівень соціальної стабільності, яка включає громадську згоду та порядок, рівень охорони здоров'я, рівень наркоманії, алкоголізму та ін..

До мікроекономічних факторів відносяться: основні фонди, робоча сила, технологічні можливості, керування, комунікації та інфраструктура.

Конкурентоспроможності присвятив свою монографію С.І.Савчук. При наданні своєї трактовки досліджуваній категорії він виходив з поняття життєздатності. Отже, конкурентоспроможність підприємств визначається як їх здатність нескінченно довго здійснювати відтворювальний цикл за рахунок власних ресурсів в умовах конкуренції, тобто як життєздатність підприємства в конкурентному середовищі. Таке визначення досить різко відрізняється від попередніх і розглядає сутність проблеми з середини. Відповідно до поняття конкурентоспроможності автор має власне бачення й її факторів. Чинник конкурентоспроможності – це довільна властивість економічного середовища або самого суб'єкта економіки, здатне здійснювати вплив на процес та результати функціонування даного суб'єкта в конкурентному середовищі. Таким чином, фактори конкурентоспроможності – це підмножина факторів життєздатності суб'єкта економіки, який діє в конкурентному середовищі.

Щодо класифікації факторів, Савчук С.І. систематизує їх за найважливішими ключовими ознаками:

1. За ієрархічністю побудови: первинні та групові фактори.
2. По відношенню до суб'єкта економіки: екзогенні та ендогенні.
3. За ступенем керованості: керовані, некеровані та частково керовані.
4. За внутрішньою природою: технічні, технологічні, економічні, соціальні, організаційні, юридичні, екологічні, політичні
5. Важливою класифікаційною ознакою є стадії життєвого циклу товарів, а також процесу функціонування підприємства.
6. Фактори, які мають однозначний (односпрямований) вплив, неоднозначний (суперечливий) та багатозначний вплив на рівень конкурентоспроможності [6, с.189-195].

Відомий економіст та науковець Р.А. Фатхутдінов визначив конкурентоспроможність як властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби, порівняно з аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку [7, с.23]. Як і попередні науковці, автор поділяє фактори на зовнішні, прояв яких мало залежить від самого підприємства, та внутрішні, які майже повністю визначаються керівництвом організації.

До зовнішніх факторів конкурентної переваги підприємства, Фатхутдінов Р.А. відніс:

- рівень конкурентоспроможності країни, галузі, регіону.

- Державна підтримка малого та середнього бізнесу в країні та регіонах.
- Правове регулювання функціонування економіки країни та регіонів.
- Відкритість суспільства та ринків;
- Науковий рівень керівництва економікою країни та іншими системами;
- Національна система стандартизації та сертифікації;
- Державна підтримка розвитку людини;
- Державна підтримка науки та інноваційної діяльності;
- Якість інформаційного забезпечення керування на всіх рівнях ієрархії;
- Рівень інтеграції всередині країни та в рамках світової спільноти;
- Податкові ставки в країні та регіонах;
- Відсоткові ставки в країні та регіонах;
- Наявність доступних та дешевих природних ресурсів;
- Система підготовки та перепідготовки управлінських кадрів в країні;
- Кліматичні умови та географічне положення країни або регіону;
- Рівень конкуренції у всіх галузях діяльності в країні.

Внутрішні фактори автор пропонує поділити на шість груп:

1. Структурні, що створюються при проектуванні організації;
2. Ресурсні, створюються при проектуванні, функціонуванні і розвитку організації;
3. Технічні, створюються при проектуванні, функціонуванні і розвитку організації;
4. Управлінські
5. Ринкові
6. Ефективності [7, с. 156-162]

На нашу думку, найбільш повне та точне визначення дав Мартиненко В.П., який вважає, що конкурентоспроможність промислових підприємств в умовах ринкової економіки – це узагальнююча характеристика реальної і потенційної діяльності суб'єктів господарювання по проектуванню, виготовленню та реалізації продукції, яка користується пріоритетним попитом у споживачів на конкурентному ринку, а також здатність їх адаптивного реагування на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища [8, с.143].

В питанні факторів конкурентоспроможності на думку науковця актуальною залишається модель 5 сил конкуренції М.Портера:

- суперництво між продавцями всередині галузі;
- спроби компаній із інших галузей завоювати покупців своїми товарами-субститутами;
- здатність постачальників сировини і деталей диктувати свої умови;
- можливість появи нових конкурентів всередині галузі;
- здатність споживачів продукції диктувати свої умови

Але на досягнення конкурентних переваг підприємством впливають і макроекономічні фактори, регулювання яких знаходиться в компетенції держави (податкова і кредитно-фінансова політика, регулювання цін, митно-тарифне регулювання, інвестиційна політика і т.д.) [8, с.132].

Важливою та оригінальною класифікаційною ознакою факторів є їх поділ в залежності від ступеня досягнення конкурентоспроможності: чинники, що визначають можливу наявність конкурентних переваг та чинники, що сприяють утриманню конкурентних переваг. До останніх відносять кадровий склад та його кваліфікацію, мало витратні виробничі можливості, доступ до дешевих сировинних та паливно-енергетичних ресурсів, ноу-хау в дослідженнях та проектуванні, створення унікальної продукції та технології, постійне удосконалення виробництва та інших видів діяльності, розробка нових правил і моделей економічної поведінки.

Чинники, що визначають можливу наявність конкурентних переваг поділяються в свою чергу на внутрішні та зовнішні. Внутрішні включають інноваційний потенціал, стратегію підприємства, виробничі потужності, потенціал збутової системи, якість системи управління підприємством. До основних зовнішніх чинників формування

конкурентоспроможності відносяться: конкурентне середовище (наявність конкурентної боротьби, позиція постачальників сировини і матеріалів, виробництво товарів-замінників), параметри попиту (насичення попиту, зміна переваг покупців), інфраструктура ринку, економічні зміни (глобалізація ринку чи його регіональна диференціація), політико-правові зміни (державне регулювання, зміни стандартів, охорона навколишнього середовища) та ін.. [9, с.49].

На основі проведеного аналізу факторів формування конкурентоспроможності підприємства різних авторів представимо, на наш погляд, найбільш повну систематизацію чинників конкурентоспроможності (рис.1)

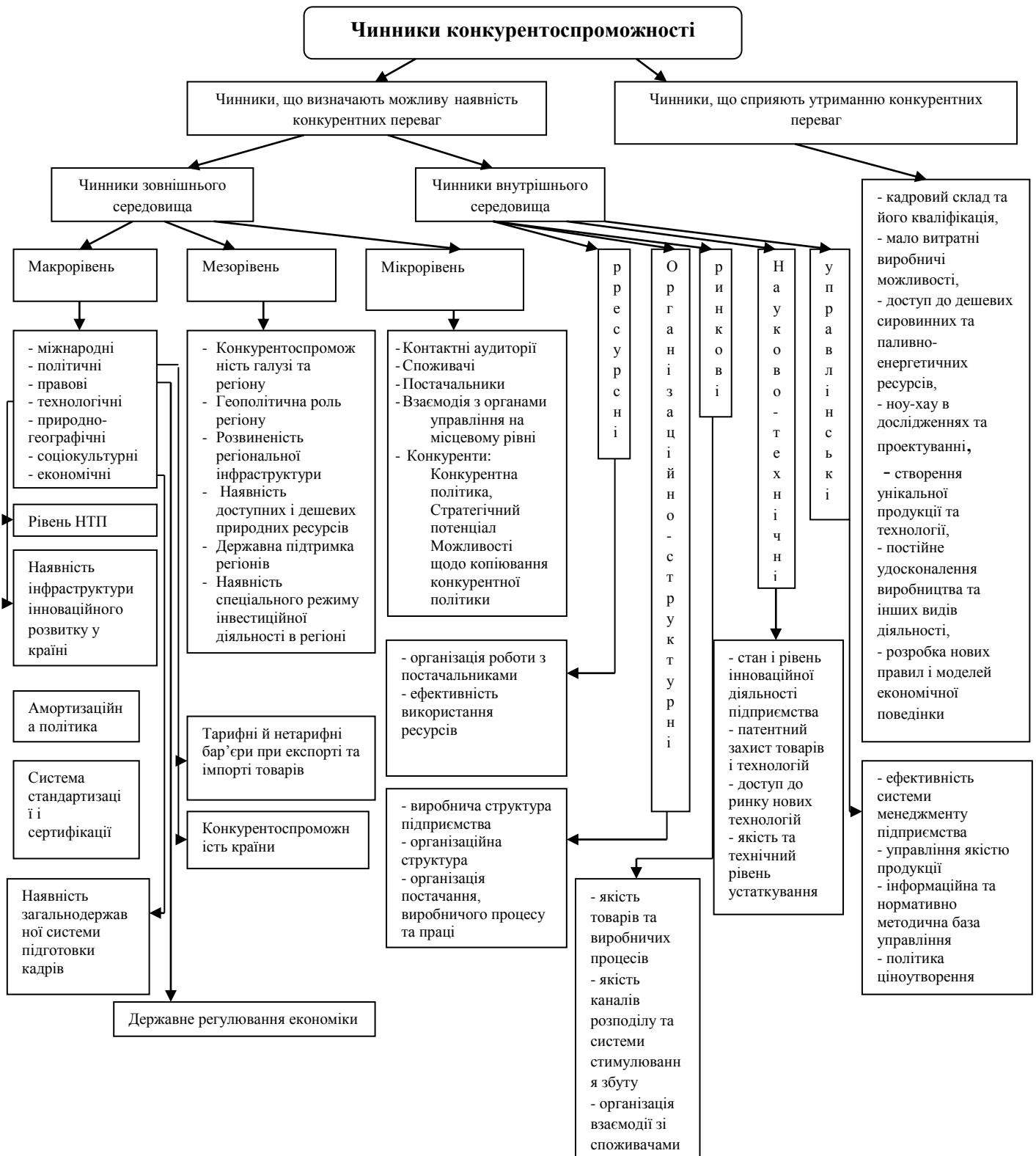

Рис.1. Система чинників формування та підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Отже, в ході аналізу широкого спектру визначень конкурентоспроможності підприємства, було виявлено найбільш повне та змістовне трактування: конкурентоспроможність підприємств промисловості - це узагальнююча характеристика реальної і потенційної діяльності суб'єктів господарювання по проектуванню, виготовленню та реалізації продукції, яка користується пріоритетним попитом у споживачів на конкурентному ринку, а також здатність їх адаптивного реагування на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища. Також була зроблена детальна систематизація чинників формування та підвищення конкурентоспроможності підприємства за ієрархічним їх угрупованням, за відношенням до суб'єкту та за ступенем досягнення конкурентоспроможності.

Резюме.

В статье рассмотрена проблема многообразия существующих факторов влияния на формирование конкурентоспособности и проведена их систематизация по наиболее важным классификационным признакам.

Список літератури:

1. Гельвановський М. Что такое конкурентоспособность? // Вопросы экономики переходного периода. – 2005. - № 4. – с. 3-12.
2. Гельвановський М. Что такое конкурентоспособность? // Вопросы экономики переходного периода. – 2005. - № 6. – с. 8-18.
3. Отенко І.П. Управління конкурентними перевагами підприємства. Наукове видання / І.П.Отенко, Є.О.Полтавська. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2005. – 212 с.
4. Качалина Л. Конкурентоспособный менеджмент. – М.: Изд-во Эксмо, 2006. – 464 с. – (профессиональное издание для бизнеса).
5. Куликов Г.В. Японский менеджмент и теория международной конкурентоспособности / Ответ. ред. И.О. Фаризов. – М.: ОАО «НПО» Издательство «Экономика», 2000. – 247 с.
6. Савчук С.И. Основы теории конкурентоспособности / Монография / Под научной ред. академика НАН Украины Б.В. Буркинського. – Мариуполь: Изд-во «Рената», 2007. – 520 с.
7. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. – М.: ИНФРА – М. – 2000. – 342 с. – (Серия «Высшее образование»)
8. Мартиненко В.П. Стратегія життєздатності підприємств промисловості: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 328 с.
9. Зимовець Г.О. Теоретичні засади, чинники та проблеми забезпечення якості та підвищення конкурентоспроможності машинобудівної продукції // Вісник економічних наук України. – 2007. - № 1. - с. 48-50.
10. Грозний І.С. Використання узагальнюючих показників для оцінки процесу формування конкурентних переваг промислового підприємства // Вісник економічних наук України. – 2008. – № 2. – с. 31-35.
11. Белецкая И.И. Конкурентоспособность в ее современной трактовке // Актуальні проблеми економіки. – 2004. - № 10 (40). – с. 81-88.